

התחומים.⁷ ר' שמעון בן יוחי אומר: ונתתי עשב בשדך לבהמתך שתהא גוזז ומשליך לפני בהמתך כל ימות הגשמים, ואתה מונע ידך ממנה קודם לקציר שלשים יום והיא עושה ואינה פוחתת מדגנה.⁸ רבי אומר: ונתתי עשב בשדך לבהמתך זה פשתן; וכן הוא אומר: "מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבודת האדם להוציא לחם מן הארץ" (תהלים קד יד).⁹

"ואכלת ושבעת" - סימן טוב לאדם כשבהמתו אוכלת ושבעה, וכן הוא אומר: "יודע צדיק נפש בהמתו" (משלי יב ט). דבר אחר: ואכלת ושבעת, כשבהמתך אוכלת ושבעה עובדת בכח האדמה, שנאמר: "ורב תבואות בכוח שור" (משלי יד ד).¹⁰ דבר אחר: ואכלת ושבעת מן הולדות; אף על פי שאין ראייה לדבר, זכר לדבר: "ובאו ורננו במרום ציון ונהרו אל טוב ה' על דגן ועל תירוש ועל יצהר ועל בני צאן ובקר וכו'" (ירמיה לא יא).¹²

רמב"ם הלכות עבדים פרק ט הלכה ח

מותר לעבוד בעבד כנעני בפרך.¹³ ואף על פי שהדין כך, מידת חסידות ודרכי חכמה שיהיה אדם רחמן ורודף צדק ולא יכביד עולו על עבדו ולא יצַר לו, ויאכילהו וישקהו מכל מאכל ומכל משתה. חכמים הראשונים היו נותנין לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלין, ומקדימין מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמן, הרי הוא אומר: "כעני עבדים אל יד אדונייהם כעני שפחה אל יד גבירתה" (תהלים כג ב).¹⁴

רמב"ן פרשת עקב, דברים יא טו¹⁵

ואכלת ושבעת - הרי זו ברכה אחרת, שתהא ברכה מצויה בפת שבתוך מעיך ואכלת ושבעת, לשון רש"י.¹⁶ ורבי אברהם אומר: ואכלת ושבעת - שב אל דגןך תירושך ויצהרך, לא אל הקרוב שהוא עשב בשדך.¹⁷ והנכון בעיני

ממשק ביתו ולא יצטרך להשלים בצידי, כך גם לבהמה. והרי לנו תלות הדדית בין האדם לבהמה, לא רק בעצם האכילה ולא רק בקדימות הבהמה, אלא גם בברכה של כדי שביעה, שכן התורה, זהו עיקר חיוב הברכה: "ואכלת ושבעת וברכת". כך נראה לנו לפרש ונשמח לשמוע פירושים אחרים: הערות, הסכמות, התנגדויות וכו'.

⁷ כפשוטו הוא בשטחים הפתוחים שבין העיירות שאינם שייכים לבעלים מסוימים ועדיין אינם המדבריות המרוחקים.

⁸ הברכה והעושר החקלאי מתבטאים בגידול שבמהלך החורף חותכים ממנו ומאכילים לבהמה ומפסיקים שלושים יום קודם עונת הקציר ועדיין הוא מצמיח תבואה לאדם. נראה שמדובר בחיטה של ימי המשנה והתלמוד, או שעורה או אולי אפילו דורה ששמשו הן למאכל בהמה והן למאכל אדם. נשמח לשמוע דעתם של המומחים. וע"פ, נראה שרשב"י אשר תובע להקדיש את כל הזמן ללימוד תורה ודורש את ואספת דגנך לגנאי, מגלה כאן בקיאות רבה בעולם החקלאי ועבודת האדמה. ראה דבריני [ואספת דגנך](#) בפרשה זו.

⁹ לא זכינו להבין את עניין הפשתן כאן, לבהמה ולאדם(?) כדבעי ונשמח לקבל תגובות והארות. במהדורת פינקלשטיין הוא מסביר ראשית שלרבי יהודה הנשיא היו עסקי פשתן מרובים כמבואר בירושלמי מסכת מעשר שני. ולעצם העניין הוא מסביר את דברי רבי כך: "שאף אם תזרע שדך פשתן שהוא ראוי לבהמה קצת, אם תזרע אח"כ תבואה: ואכלת ושבעת, אף שדך הפשתן להכחיש השדה". שבד"כ לא זורעים תבואה אחרי פשתן. או, כפי שמציע פרופ' ברוך רובין, שתספיק לזרוע פשתן שהוא גידול קיץ ומייבש את הקרקע ועדיין להספיק לזרוע את חיתת החורף וירדו גשמים טובים להצמיחה ולגדלה. ונראה שעדיין דברי רבי צריכים ביאור טוב.

¹⁰ שהאדם, הצדיק בפרט, זוכר מתי בהמתו רעבה וזקוקה למאכל ושתייה. פסוק זה נדרש בפנים רבות דרשניות כגון במעשה רחל שהמתנה שנים רבות לעקיבא (נדרים נ א) או איסור זביחת שור ובנו ביום אחד (ויקרא רבה כז יא) ועוד. וכאן נראה שהוא הקרוב ביותר לפשט כפי שמבאר בדעת מקרא: "הצדיק מכיר את נפש בהמתו, משאלותיה וצרכיה ודואג למחסורה".

¹¹ כפשוטו, השור הוא הטרקטור של ימינו, הוא כח העבודה המרכזי של המשק החקלאי בתקופת חז"ל. ראה פירוש רש"י על דברי ר' יוסי בגמרא שבת קיח ע"ב: "מימי לא קריתי לאשתי אשתי ולשורי שורי, אלא: לאשתי ביתי, ולשורי שדלי". מפרש רש"י: "ולשורי שדי - שהוא עיקר של שדה, דכתיב: ורב תבואות בכח שור" (משלי יד). לעומתו ראה הדרשה בגמרא סנהדרין מב ע"א: "כי בתחבולות תעשה לך מלחמה. אמר רבי אחא בר חנינא אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: במי אתה מוצא מלחמתה של תורה - במי שיש בידו חבילות של משנה, קרי רב יוסף אנפשיה: ורב - תבואות בכח שור". השור משמש גם כסמל של ההתמדה בתורה וידיעת המשניות!

¹² נטלנו רשות להמשיך את הפסוק: "ועל בני צאן ובקר" - אלה הוולדות. המשכיות הדורות בבהמה היא סימן ברכה להמשכיות האדם.

¹³ שהדין לא לרדות בפרך בעבד הוא מעיקרו לגבי עבד עברי, ככתוב פעמיים בפרשת בהר, ויקרא פרק מג. גם לא לעבוד בו "עבודת עבד" ולא עוד, אלא לתת לו תנאים משופרים כפי שמתארת הגמרא בקידושין כ ע"א ומסכמת בכלל: "כל הקונה עבד עברי, כקונה אדון לעצמו". אבל כאן מדובר בעבד כנעני בו הדין שונה.

¹⁴ נעשה אתנחתא קלה ונפתח סוגריים בנושא קרוב של זכות אכילת העבד לפני אדונו. את הקישור הזה אנחנו חייבים לכסף משנה (ר' יוסף קארו מחבר הבית יוסף והשולחן הערוך, טולדו ספרד 1488 - צפת 1575), אשר בפירושו להלכה זו ברמב"ם, מביא סמך מהגמרא בתבובות סא ע"א המספרת על שני החכמים, אבוה בר איהי ומנימין בר איהי, שאחד היה מקדים ומאכיל את השמש שלו והשני לא. הראשון זכה לגילוי אליהו והשני לא. וכמו כן, הוא מביא את הגמרא בבא קמא שהבאנו לעיל: "אסור לאדם שיטעום כלום עד שיתן מאכל לבהמתו, שנאמר: ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת". וע"פ, נראה מלשונו של הרמב"ם שאין בזה איסור ממש, אלא רק מידת חסידות (ודרכי חכמה!), הגם שחז"ל נקטו בלשון: "אסור לאדם שיטעום כלום עד שיתן לבהמתו". ופשיטא שאם יאכל משהו קודם ויהיה לו כח לצאת ולתת לבהמות לאכול, ודאי שיעשה כך. הכוונה, כך נראה, היא לישיבה בסעודה של שביעה: "ואכלת ושבעת". ובכך אנחנו סוגרים את הסוגריים וחוזרים לנושא שלנו.

¹⁵ חזרנו אל הפסוק שלנו והפעם אל פרשני המקרא. יש לשים לב שאנחנו עדיין בפסוק השני שהבאנו בראש דבריני, הלכות מהפרשה השנייה של קריאת שמע: "ונתתי מטר ארצכם ובעתו יורה ומלקוש ואספת דגנך ותירשך ויצהרך: ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבועת". אזכור ההקשר הרחב שמסביב לביטוי: "ואכלת ושבעת" חשוב להבנת גישת הפרשנים שנראה (כולם דרך הרמב"ם).

¹⁶ ואכלת ושבעת, אומר רש"י איננה ההבטחה והתוצאה של כל הברכות הקודמות, של השפע החקלאי, אלא היא עצמה ברכה. שתהיה שביעה באכילה. שתהיה אכילה מבורכת ומשביעה. כמעט אמרנו: ואכלת ושבעת ובןך.

¹⁷ האדם איננו אוכל את עשב השדה, לפיכך, "ואכלת ושבעת" מתקשר לפסק הקודם: "ואספת דגנך, תירושך ויצהרך".

שהוא שב אל הכל, ואכלת ושבעת דגן ותירוש ויצהר וגם בני צאן ובקר. ובספרי (עקב טו) ואכלת ושבעת, כשבהמתך אוכלת ושובעת עובדת האדמה, וכן הוא אומר (משלי יד ד) ורב תבואות בכח שור וכו'. דבר אחר: מן הולדות, אף על פי שאין ראייה לדבר זכר לדבר שנאמר (ירמיה לא יא) ובאו ורננו במרום ציון ונהרו אל טוב ה' על דגן ועל תירוש ועל יצהר ועל בני צאן ובקר וגו', וזהו הנכון.¹⁸

מסכת ברכות דף מח עמוד ב

תנו רבנן: מניין לברכת המזון מן התורה? שנאמר: ואכלת ושבעת וברכת (דברים ח י) - זו ברכת הזן, את ה' אלהיך - זו ברכת הזימון, על הארץ - זו ברכת הארץ, הטובה - זו בונה ירושלים, ... אשר נתן לך - זו הטוב והמטיב. אין לי אלא לאחריו, לפניו מניין? אמרת קל וחומר, כשהוא שֶׁבַע מברך - כשהוא רָעַב לא כל שכן?¹⁹

מסכת ברכות דף כ עמוד ב

דרש רב עזירא, זמנין אמר לה משמיה דרבי אמי וזמנין אמר לה משמיה דרבי אסי: אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, כתוב בתורתך: "אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד" (דברים י יז), והלא אתה נושא פנים לישראל, דכתיב: "ישא ה' פניו אליך" (במדבר ו כו). אמר להם: וכי לא אשא פנים לישראל? שכתבתי להם בתורה: ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך, והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה.²⁰

ספרי דברים פרשת עקב פסקא מג

"ואכלת ושבעת ... הישמרו לכם פן יפתה לבבכם". אמר להם: היזהרו שמא תמרדו בַּמְקוֹם, שאין אדם מורד במקום אלא מתוך שובע, שנאמר: "פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת, ובקרך וצאנך ירביון וכסף וזהב ירבה לך" (דברים ח יב-יג). מהו אומר? "ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך" (דברים ח יד). כיוצא בו אתה אומר: "כי אביאנו אל האדמה אשר נשבעתי לאבותינו זבת חלב ודבש". מהו אומר? "ופנה אל אלהים אחרים" (דברים לא כ). כיוצא בו אתה אומר: "וישב העם לאכול ושתה" (שמות לב ו), מהו אומר? "עשו להם עגל מסכה" (שמות לב ח). וכן אתה מוצא באנשי דור המבול שלא מרדו במקום אלא מתוך שובע. מה נאמר בהם: "בתיכם שלום מפחד וכו' שורו עבר וגו' ישלחו כצאן עויליהם וגו' יבלו בטוב ימיהם וגו'" (איוב כא ט – יג), היא גרמה להם: "ויאמרו לאל סור ממנו, מה שדי כי נעבדנו וגו'" (איוב כא יד – טו). אמרו: טפה אחת של גשמים היא אין אנו צריכים לו: "ואיד יעלה מן הארץ" (בראשית ב ו).²¹

שבת שלום מחלקי המים

¹⁸ רמב"ן מצטט את הספרי שראינו לעיל (רק את החצי השני), רואה בו הסבר פשטני של המקרא (לפעמים המדרש הוא גם פשוט ... ונעזר בו לדחות את פירושי רש"י ואבן עזרא. אין להפריד בין יבול הארץ המיועד לאדם וזה המיועד למשק החי, אומר רמב"ן. הכל שב אל הכל, הכל בונה ומקיים את "ואכלת ושבעת" וזהו הנכון. ואנו נזכרים, משום מה, בתמונת ראי הפוכה של חסר ומחסור: "אמר רבי יהושע בן לוי: בשעה שאמר הקב"ה לאדם: וקוץ ודרדר תצמיח לך, זלגו עיניו דמעות. אמר לפניו: רבונו של עולם, אני וחמורי נאכל באבוס אחד? כיון שאמר לו: בזיעת אפך תאכל לחם - נתקרה דעתו. אמר ר' שמעון בן לקיש: אשרינו אם עמדנו בראשונה, ועדיין לא פלטינו מינה, דקא אכלינו עיסבי דדברא" (פסחים קיח ע"א). וכאן ההפך, עשב השדה לבהמה מקיים את ואכלת ושבעת לאדם.

¹⁹ ראה דבריו [ברכת המזון](#) בפרשת מסעי ושם הראינו שלצד הדרשה על ההתפתחות "ההיסטורית" של ברכת המזון, הפסוק שלנו: "ואכלת ושבעת וברכת" הוא המקור ההלכתי לברכת המזון שמכל ברכות הנהנין, היא הברכה היחידה שהיא מן התורה. השווה תנו רבנן זה עם תוספתא מסכת ברכות (ליברמן) פרק ו הלכה א: "ברכת הזימון מן התורה שנאמר: ואכלת ושבעת - וברכת זו ברכת הזימון. את ה' אלהיך זו ברכה ראשונה. על הארץ זו ברכת הארץ. הטובה זו ירושלם ... אשר נתן לך ה' זו הטוב והמטיב. מניין שכשם שאתה מברך לאחריו כך מברך לפניו? תלמוד לומר: אשר נתן לך - משעה שנתן לך". שים לב להבדל לגבי מקור הזימון ולגבי הנימוק מדוע מברכים גם לפני המזון ולא רק לאחריו.

²⁰ התשובה למלאכי השרת היא שעם ישראל מברך על מזונו גם הדל והמועט, גם בימים של מצוקה, גם כאשר מהתורה הוא פטור מברכת המזון בסעודה שאין בה כדי שביעה - זו הסיבה לנשיאת פנים לעם ישראל: "מאחר שהם עושים לפנים משורת הדין, אף הם ראויים לנשיאת פנים" (שטיינזולץ). אין ספק שדרשה זו משקפת מציאות כלכלית קשה של דור הדרשן. ראה שוב דרשת ריש לקיש שהבאנו בהערה 18 לעיל: "אשרינו אם עמדנו בראשונה, ועדיין לא פלטינו מינה, דקא אכלינו עיסבי דדברא" - הלוואי שהיינו בגזרת אדם הראשון ואוכלים את עשב השדה כבהמה. ולגבי הדעה המקובלת שברכת המזון היא מן התורה רק אם אכל לשובע, ראה מסכת כלה רבתי ד יא: "אם הטיבך מעט יהי בעיניך הרבה, וצריך אתה ליתן הודאה שספנוך והטיבו לך ... ומנא לן דאף על גב דלא שבע מיחיב? דכתיב: תן לעם ויאכלו, וכתיב ויתן לפניהם, ויאכלו ויותירו; כדבר ה' - ברכה". מדובר במעשה הנס של אלישע בעשרים לחם השעורים שנתן לפני מאה איש שאכלו והותירו כדבר ה' (מלכים ב פרק ד). הדרשן לומד, משום מה, שהותירו הוא שלא שבעו, אולי השאירו למחר. ראה גם אצל רות (ב יד): "וְתֹאכַל וְתִשְׁבַּע וְתִתֵּר". "כדבר ה'" היינו שברכו. ואנו מפיטים: "צור משלו אכלנו [ברכה אמוני שבענו והותרנו כדבר ה'](#)".

²¹ ראה במדרש שם רשימת כל הדורות שמרדו מרוב גאוה והרגשת "כוחי עוצם ידי". ובילקוט שמעוני פרשת עקב רמז תנא: "כל מקום שאתה מוצא אכילה ושביעה שם אתה מוצא אזרה. בשמע ישראל כתבי ואכלת ושבעת השמרו לכם פן יפתה לבבכם, וכן במקום אחר ואכלת ושבעת השמר לך פן תשכח, אף כאן ... פן תאכל ושבעת וגו' ורם לבבך ושכחת". החשש שעושר כלכלי יביא לידי גאוה והשחתת תמיד קיים. ולפיכך אנו מתפללים שיתקיימו בנו דברי הנביא יואל (פרק ב): "וּמְלֵאוּ הַגְּרָנוֹת בָּר וְהִשְׁקוּ הַיְקָבִים תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר ... וְאֶכְלֶתֶם אֶכּוֹל וְשָׂבוּעַ וְהִלְלֶתֶם אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא וְלֹא יִבְשׁוּ עַמֵּי לְעוֹלָם: